

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

3. Легалізація смерті: У Швейцарії дозволили капсулу для евтаназії.
URL: <https://poglyad.tv/legalizaciya-smerti-u-shveycariyi-dozvolili-kapsulu-dlya-evtanaziyi-article>
4. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006р. № 3447-IV // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15/ed20060221>

Ключові слова: непоіменовані договори, договори про надання медичних послуг, договори про трансплантацію органів і тканин, договори про евтаназію, договір про евтаназію тварин.

Key words: unnamed contracts, contracts for the provision of medical services, contracts for organ and tissue transplantation, contracts for euthanasia, contracts for animal euthanasia.

ФАСІЙ БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
декан факультету судового та міжнародного права,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І СУДОВИЙ РОЗСУД: ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, яка визначає основні засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів та практик.

Метою Стратегії щодо удосконалення системи правосуддя є визначення основних напрямів та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство у взаємозв'язку та взаємодії із іншими інститутами правосуддя для практичного утвердження принципу верховенства права, ефективного і справедливого судочинства, зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України.

Прагнучи побудувати судову систему за кращими європейськими зразками, слід визначити ті загальні принципи, якими керуються суди при розгляді справ. І тут слід згадати про судовий розсуд і відповідність його принципу верховенства права. Річ у тім, що Закон України «Про судоустрій» від 7 лютого 2002 р. у ч. 6 ст. 14 встановлював, що суддям забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання (тут і далі підкреслено мною – Б.Ф.), що ґрунтується на вимогах закону. Натомість чинний Закон «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. вже не звертається до такої категорії, говорячи про верховенство право як основоположний принцип здійснення судочинства.

Зокрема, ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Принцип верховенства права знайшов своє закріплення та був деталізований у статтях 2, 6 та 242 КАС України, згідно з якими однією з основних засад (принципів) адміністративного судочинства є верховенство права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права; суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права та застосовує його з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини.

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Аналогічно ЦПК України зазначає, що суд при розгляді справи керується принципом верховенства права. Однак і КПК України, і ЦПК України містять положення про «внутрішнє переконання судді» лише у конкретно визначених випадках. Так, ст. 94 КПК України встановлює, що «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення». Цивільний процесуальний кодекс України також звертається до поняття «внутрішнє переконання» судді лише тоді, коли йдеться про оцінку доказів. Так, ст. 89 ЦПК України встановлює, що «Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів».

Таким чином, виникає питання про співвідношення категорій «верховенство права» і «суддівський розсуд»: чи не суперечать вони одне одному тощо. З цією метою слід звернутися до розуміння верховенства права нашими європейськими колегами.

На 86 пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р. Венеційською комісією було ухвалено спеціальну доповідь з верховенства права [1], з метою встановлення загальновизнаного чіткого розуміння поняття верховенства права із спрямованістю на максимальну практичність здобутого результату. Відповідно до цієї доповіді “Rule of Law” – це «основоположний і спільний європейський стандарт

за змістом – скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади». Таким чином, “rule of law” як правовладдя – це «заперечення свавільної влади людини взагалі, чи – однієї, чи гурту, чи – одного з політичних органів (скажімо, диктатура парламентської більшості) тощо». Це «основоположний і спільний європейський стандарт», призначення якого полягає в тім, щоб «скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади», верховенство права у своєму практичному юридичному вимірі наразі – це важливий принцип, що складається з низки обов’язкових стрижневих елементів: 1) законність; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя; 5) дотримання прав людини; 6) заборона дискримінації та рівність перед законом [2, с. 162].

У доповіді право на дискреційні повноваження пов’язане з таким елементом верховенства права, як юридична визначеність. Зокрема, зазначається, що принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права [3, с. 51]. Аби досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону (the law) легко доступним. Вона також зобов’язана дотримуватись законів (the laws), які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед – до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку. Потреба у визначеності не означає, що органів, який ухвалює рішення, не повинні надаватися дискреційні повноваження (де це необхідно) за умови наявності процедур, що унеможливають зловживання ними. У цьому контексті закон (a law), яким надаються дискреційні повноваження певному державному органу, повинен вказати чітко і зрозуміло на обсяг такої дискреції. Не відповідатиме верховенству права, якщо надана законом виконавчій владі дискреція матиме характер необмеженої влади. Отже, закон повинен вказати на обсяг будь-якої такої дискреції та на спосіб її здійснення із достатньою чіткістю, аби особа мала змогу відповідним чином захистити себе від свавільних дій [влади] [3, с. 46].

Характеризуючи принцип доступу до правосуддя, Спеціальна доповідь акцентує увагу на ролі судівництва, яка є істотно важливою в державі, заснованій на верховенстві права. Судівництво є гарантом справедливості – основоположної цінності у державі, керованій правом. Справою першочергової ваги є те, щоб судівництво мало повноваження визначати, які закони є застосовними та ваговитими щодо конкретної справи, вирішувати питання факту і застосовувати закон до фактичних обставин згідно з відповідною – тобто достатньо прозорою і передбачуваною – методологією тлумачення [4, с. 16]. Отже, стосовно суддівської влади йдеться не про дискреційні повноваження (цей термін застосовується щодо інших гілок влади), не про суддівський розсуд, а про «застосування закону згідно з методологією тлумачення». І це пов’язане ще з одним елементом верховенства права – якістю закону.

Самими суддями наголошується на тому, що категорія «якість закону» є основою правового порядку, що ґрунтується на верховенстві права (принцип правовладдя; rule of law), оскільки однією з вимог цього принципу є юридична визначеність (legal certainty), яка є істотно важливою у питаннях довіри суспільства до судової системи, а також для гарантування ефективності підприємницької діяльності та привабливості інвестиційного клімату (передумов економічного розвитку держави) [5].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 міститься наступний висновок «із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі».

Відповідно, можемо зробити висновок про те, що судовий розсуд у вигляді тлумачення норми права у випадку її недосконалості (невідповідної якості закону) є одним із способів забезпечення принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2001) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk (Member, Netherlands), Ms Gret Haller (Member, Switzerland), Mr Jeffrey Jowell (Member, United Kingdom), Mr Kaarlo Tuori (Member, Finland). Study No. 512/2009. CDL#AD(2011)003rev. Or. Engl.
2. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська комісія. Право України. 2011. № 10. С. 154–184.
3. The Council of Europe and the Rule of Law – An Overview, CM (2008)170, 21 November 2008, para. 46–51.
4. Rule of Law Inventory Report, Hague Institute for the Internationalisation of Law, Discussion Paper for the High Level Expert Meeting on the Rule of Law of 20th April 2007, p. 16.
5. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону. Судебно-юридическая газета. 2020. 21 жовтня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199/>

Ключові слова: цивільне право, приватне право, розсуд в праві, судовий розсуд, верховенство права.

Key words: civil law, private law, discretion in law, judicial discretion, rule of law.

Чанишева Аліна Рашидівна	
До питання про правову природу кредиторських обов'язків	504
Nekit Kateryna	
The concept of digital assets in a broad and narrow sense	506
Калітенко Оксана Михайлівна	
Проблемні питання гіг-контрактів у сучасних умовах	508
Бабич Ірина Григорівна	
Принцип справедливості і категорія «справедливість» у римському приватному праві	510
Bernaz-Lukavetska Olena	
On the question of defining the parties to an agreement on the grant of a consumer loan in Ukraine and Poland	513
Глиняна Катерина Михайлівна	
Забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану	515
Goncharenko Vlada	
Termination of the obligations due to impossibility of its performance: force majeure clause v. hardship clause (clausula rebus sic stantibus)	518
Кривенко Юлія Василівна	
Право на свободу совісті та віросповідання військовослужбовців	520
Матійко Микола Володимирович	
Окремі аспекти соціальних функцій цивільного права	522
Мінченко Дар'я Анатоліївна	
До питання про відшкодування шкоди в умовах перехідного правосуддя	525
Омельчук Олександр Сергійович	
До питання визначення правового статусу агрегаторів послуг	529
Орзіх Юрій Геннадійович	
Право на заповіт. Порівняльний аналіз законодавства Швеції та України	531
Токарева Віра Олександрівна	
До питання прийняття юридично значущих рішень із застосування алгоритмів	534
Павлова Вікторія Георгіївна	
Різновиди непоіменованих договорів у сфері надання медичних послуг	537
Фасій Богдан Володимирович	
Верховенство права і судовий розсуд: до проблеми співвідношення	540
Данильченко Олена Валентинівна	
Оновлення цивільного законодавства: питання законодавчого закріплення об'єкту цивільних прав	544